

บทที่ 2

แนวคิดการรับรู้ข่าวสารของประชาชนกับการคุ้มครองสิทธิ ของผู้ถูกกล่าวหาคดีอาญาในชั้นสอบสวน

ปัจจุบัน การให้ข่าวเกี่ยวกับคดีอาญาโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในบางครั้งก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนหรือช่วยให้สาธารณชนเกิดความมึนงงและไม่เที่ยงธรรมในการพิจารณาคดีต่อผู้ถูกกล่าวหาโดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือ เช่น การให้ข่าวและความเห็นยืนยันความผิดของผู้ต้องหาด้วยความมึนงงลำเอียง หรือการให้ข่าวเปิดเผยถึงรายละเอียดของพยานหลักฐานที่บ่งชี้ยืนยันว่าผู้ต้องหานั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริงๆ ทั้งที่ศาลยังมิได้มีคำพิพากษา ดังนั้นการให้ข่าวเกี่ยวกับคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ของรัฐนี้เมื่อประกอบกับการเสนอข่าวคดีอาญาของสื่อมวลชน ล้วนมีส่วนสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิต่างๆ ของผู้ถูกกล่าวหาและความเที่ยงธรรมในการพิจารณาคดีได้ทั้งสิ้น ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาทางด้านประชาชนแล้ว ในการปกครองระบอบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อันถือเป็นการตอบสนองสิทธิที่จะรับรู้ข่าวสารของประชาชน และเป็นอีกหนทางหนึ่งในการตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่จะต้องไม่ลืมว่าสิ่งที่เป็สาระสำคัญคือ การไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนของผู้ถูกกล่าวหาด้วยเช่นกัน

2.1 สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน

แนวคิดเกี่ยวกับ “สิทธิที่จะรู้” ซึ่งหมายถึง สิทธิของประชาชนที่จะรู้หรือเข้าถึงข้อมูลในความครอบครองของรัฐ ภายใต้หลักการที่ว่า ข้อมูลราชการเป็นสิ่งที่ต้อง “เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น”⁴

เหตุที่ประชาชนมีสิทธิที่จะรู้ (Right to know) เพราะพลเมืองแห่งรัฐจะต้องรู้ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ เพื่อนำไปสู่การถกเถียงหาคำตอบที่ดีที่สุดในการกำหนดชะตากรรมของตนเอง

⁴ นคร เสรีรักษ์. (2552). สิทธิที่จะรู้. สืบค้นเมื่อ สิงหาคม 2552. จาก <http://www.fpps.or/th/news.php?detail=n1188756686.news>.

2.1.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการรับรู้ข่าวสาร

เนื่องจากคนเรามีการรับรู้ต่างกัน ความล้มเหลวของการสื่อสารจึงอาจเกิดขึ้นได้ การรับรู้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสาร ทักษะคติ และความคาดหวังของผู้สื่อสาร การรับรู้เป็นกระบวนการ เลือกรับสาร การจัดสารเข้าด้วยกัน และการตีความสารที่ได้ตามความเข้าใจและความรู้สึกของตนเอง โดยทั่วไปการรับรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยรู้ตัวหรือตั้งใจ และมักเกิดตามประสบการณ์และการสังสมทางสังคม

คนเราไม่สามารถให้ความสนใจกับสิ่งต่างๆ รอบตัวได้ทั้งหมด แต่จะเลือกรับรู้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ละคนมีความสนใจและรับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวต่างกัน ดังนั้น เมื่อได้รับสารเดียวกัน ผู้รับสาร 2 คนอาจให้ความสนใจและรับรู้สารเดียวกันต่างกัน⁵

โดยทั่วไป สิ่งต่อไปนี้ก็มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของแต่ละคน ได้แก่

- 1) แรงผลักดันหรือแรงจูงใจ (motives) เรามักเห็นในสิ่งที่เราต้องการเห็น และได้ยินในสิ่งที่เราต้องการได้ยิน เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเอง
- 2) ประสบการณ์เดิม (past experience) คนเราต่างเติบโตในสภาพแวดล้อมต่างกัน ถูกเลี้ยงดูด้วยวิธีต่างกัน และคบหาสมาคมกับคนต่างกัน เช่น คนที่ไปศึกษาต่อต่างประเทศและพบเพื่อนเจ้าของประเทศที่เอื้อเพื่อช่วยเหลือ จะเกิดทัศนคติที่ดีต่อคนของชาตินั้น มากกว่าคนที่พบเพื่อนซึ่งถูกเหยียดหยามชาติของตน
- 3) กรอบอ้างอิง (frame of reference) ซึ่งเกิดขึ้นจากการสังสมอบรมทางครอบครัวและสังคม ดังนั้น คนต่างศาสนากันจึงมีความเชื่อและทัศนคติในเรื่องต่าง ๆ ต่างกันได้
- 4) สภาพแวดล้อม คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมต่างกัน เช่น อุณหภูมิ บรรยากาศ สถานที่ ฯลฯ จะตีความสารที่ได้รับต่างกัน
- 5) สภาวะจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ ความโกรธ ความกลัว ฯลฯ เช่น เรามักจะมองความผิดเล็กน้อยเป็นเรื่องใหญ่โต ขณะที่เราอารมณ์ไม่ดีหรือหงุดหงิด แต่กลับมองปัญหาหรืออุปสรรคใหญ่หลวงเป็นเรื่องเล็กน้อยขณะที่มีความรัก เป็นต้น

การเลือกรับรู้ข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ข่าวสารเป็นปัจจัย

⁵ พัทณี เชษจรรยา และคณะ. (2538). แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. หน้า 71-72.

สำคัญที่ใช้ประกอบการตัดสินใจของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์เกิดความไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมากเท่าใด ความต้องการข่าวสารก็จะยิ่งเร็วมากขึ้น

วิลเบอร์ ชแรมม์⁶ (Wilbur Schramm) กล่าวว่า โดยทั่วไปบุคคลมักจะเลือกรับสื่อที่ใช้ความพยายามน้อยที่สุดหรือหมายถึงสะดวกในการรับรู้มากที่สุด และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุด

เมอร์ตัน ไรท์ และแวนเปปิลส์ (Merton Wright and Waples)⁷ กล่าวว่า ผู้รับข่าวสารจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อใดนั้น ย่อมเป็นไปตามบทบาทและสถานภาพในสังคมของผู้รับสาร และเหตุผลในการรับข่าวสาร

ในการเลือกรับรู้ข่าวสาร ผู้รับสารมีกระบวนการเลือกสรรข่าวสารที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความเชื่อ ทักษคติ ฯลฯ ซึ่งกระบวนการในการเลือกสรรนี้ เปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filter) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์ ประกอบด้วยการกรอง 3 ขั้นตอน ดังนี้⁸

1) การเลือกรับหรือการเลือกสนใจ (Selective Exposure) กล่าวคือ บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อ และข่าวสารต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการของตน เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาและเป็นข้อมูล เพื่อสนองความต้องการของตน นอกจากบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้นๆ ในขณะเดียวกัน ก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดแย้งกับความเชื่อ ทัศนคติ และความสนใจ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสบายใจ และความพึงพอใจในการเปิดรับสาร

2) การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Selective Interpretation) กล่าวคือ เมื่อบุคคลเปิดรับสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารจะเลือกรับรู้หรือเลือกตีความสารที่ได้ตามความเข้าใจของตนเอง ทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง และแรงจูงใจของตน

3) การเลือกจดจำ (Selective Retention) กล่าวคือ หลังจากที่บุคคลเลือกรับ เลือกให้ความสนใจ เลือกรับรู้ และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว

⁶ วิภาวรรณ พัฒนพงษ์. (2547). การรับรู้ข่าวสาร ปัจจัยจูงใจ ความพึงพอใจ และทัศนคติต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของนักท่องเที่ยว จังหวัดสมุทรสงคราม. หน้า 17.

⁷ บุญบานัน โกเมศ. (2546). ปัจจัยทางการสื่อสารการตลาดที่มีผลต่อการเลือกใช้บริการระบบโทรศัพท์มือถือ ทีโอ ออเรนจ์ ของผู้ใช้ในกรุงเทพมหานคร. หน้า 15.

⁸ พิระ จิระโสภณ. (2542). ทฤษฎีการสื่อสารมวลชน (เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาหลักและทฤษฎีการสื่อสาร หน่วยที่ 9-15). หน้า 636-638.

บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเข้าไปไว้เป็นประสบการณ์ เพื่อที่จะนำไปใช้ในโอกาสต่อไป ในขณะที่เดียวกันก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกับความสนใจหรือไม่เห็นด้วย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นตัวกำหนด ให้เกิดความแตกต่างในการเลือกรับรู้ข่าวสารของมนุษย์ ซึ่งงานการศึกษาของเดอเฟลอร์ (De Fleur) ได้เสนอทฤษฎีที่เกี่ยวกับตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับและเกิดเหตุโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน เช่น จิตวิทยาและสังคม ตลอดจนอิทธิพลของบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลนั้นสังกัดอยู่ ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อการรับรู้ข่าวสารนั้น ทำให้เกิดผลไม่เหมือนกัน หรือ ไม่เป็นไปตามเจตคติของผู้รับสาร⁹

ทฤษฎีที่สำคัญของเดอเฟลอร์ (De Fleur) เกี่ยวกับเรื่องนี้มีด้วยกัน 3 ทฤษฎี คือ⁹

1) ทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล (Individual Differences Theory) เป็นทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้รับสารแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกันในทางจิตวิทยา เช่น ทักษะ ค่านิยมและความเชื่อ ทำให้ความสนใจในการเปิดรับข่าวสารหรือการตีความข่าวสารจากสื่อมวลชนแตกต่างกัน ไม่มีความสอดคล้องกัน หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล มีดังนี้

มนุษย์เรามีความแตกต่างกันมากในองค์ประกอบทางจิตวิทยาส่วนบุคคล

ความแตกต่างนี้บางส่วนมาจากลักษณะแตกต่างทางชีวภาค หรือทางร่างกายของแต่ละบุคคล แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากความแตกต่างที่เกิดจากการเรียนรู้

มนุษย์ซึ่งถูกชุบเลี้ยงภายใต้สภาพการณ์ต่างๆ จะเปิดรับความคิดเห็นแตกต่างกันไปอย่างกว้างขวาง

จากการเรียนรู้สิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อ ที่รวมเป็นลักษณะทางจิตวิทยาส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไป

ความแตกต่างดังกล่าวนี้ ได้กลายเป็นสภาวะเงื่อนไข (Conditioning) ที่กำหนดการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน กล่าวคือ ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลจะมีอิทธิพลต่อผลการรับรู้ข่าวสาร

2) ทฤษฎีกลุ่มทางสังคม (Social Categories Theory) ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ประชาชนที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายกัน จะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารคล้ายคลึงกัน พฤติกรรมการสื่อสารนี้ ได้แก่ การเปิดรับสื่อมวลชน ความชอบต่อสื่อประเภทต่างๆ และผลของการสื่อสาร เป็นต้น สำหรับลักษณะทางสังคมนั้น ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ชาติพันธุ์ ศาสนา อายุ เพศ และภูมิฐานะ เป็นต้น

⁹ แหล่งเดิม. หน้า 645 - 646.

จึงทำให้ประชาชนที่มีลักษณะทางสังคมอยู่ในกลุ่มเดียวกันมักจะมีความสนใจหรือมีพฤติกรรมในทางเดียวกัน

3) ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations Theory) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้รับสารกับบุคคลอื่นในสังคม ในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิหรือกลุ่มทุติยภูมิ โดยกลุ่มปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน หรือคนในครอบครัว และวงศาคณาญาตินี้ จะมีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากกว่ากลุ่มทุติยภูมิ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดน้อยกว่า ข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับจากสื่อมวลชน มักจะถูกรับรู้หรือตีความโดยมีอิทธิพลของกลุ่มหรือบุคคลในกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เช่น การที่ปัจเจกบุคคลจะเชื่อข่าวสารจากโฆษณาใดหรือไม่ นั่น มักจะได้รับอิทธิพลจากการปรึกษาหารือหรือได้ถามเพื่อนฝูงหรือผู้ใกล้ชิด อิทธิพลที่มีผลต่อการรับรู้ข่าวสารในลักษณะนี้เรียกว่า **“อิทธิพลของบุคคล” (Personal Influence)**

ความแตกต่างของบุคคลในเรื่องสรีระ ภูมิหลัง และสภาพแวดล้อม นับได้ว่าเป็นเหตุผลพื้นฐานที่สำคัญที่ทำให้พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และส่งผลไปถึงความแตกต่างในทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด

นอกจากนี้ในกระบวนการเลือกรับข่าวสารต่างๆ ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ คือ ประสบการณ์ ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน

(1) การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ผู้ข่าวสารจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนองจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง

(2) ภูมิหลังที่แตกต่างกันย่อมทำให้มีความสนใจต่างกัน

(3) การศึกษาและสภาพแวดล้อม เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรมการเปิดรับสื่อและเนื้อหา

(4) ความสามารถในการรับสารเกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจที่ทำให้พฤติกรรมการเปิดรับทางข่าวสารต่างกัน

(5) บุคลิกภาพ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวจิตใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร

(6) อารมณ์ สถานภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารจะทำให้ผู้รับเข้าใจความหมายของข่าวสารหรืออาจเป็นอุปสรรคต่อความเข้าใจความหมายของข่าวสารก็ได้

(7) ทัศนคติจะเป็นตัวกำหนดท่าทีของการรับ และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือข่าวสารที่ได้พบ

พฤติกรรมการสื่อสารของบุคคล เกิดขึ้นในลักษณะต่างๆ กันนั้นมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด 3 ประการ คือ¹⁰

1) ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล มีแนวคิดที่พวกเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมากในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับสติปัญญา ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ และการเข้าใจ

2) ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคนเรามักจะยึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ในการตัดสินใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใดก็ตาม นั่นคือ มักจะคล้อยตามกลุ่มในแง่ความคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบการสื่อสาร จากแนวคิดที่ว่า ปัจเจกบุคคลมักจะรวมกันเป็นกลุ่มทางสังคม และนำเอาลักษณะพื้นฐานบางประการของแต่ละบุคคลที่เหมือนกันมาจัดเข้าไว้เป็นกลุ่ม ลักษณะพื้นฐานดังกล่าว ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ฯลฯ บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันย่อมจะรับเนื้อหาของการสื่อสารที่คล้ายคลึงกัน และย่อมจะมีการตอบสนองต่อเนื้อหาไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคลจัดว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรับรู้ข่าวสารของบุคคล

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การรับรู้ข่าวสารนั้น นอกจากเพื่อสนับสนุนทักษะคิดและความเข้าใจที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเป็นการเลือกรับรู้ข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ อีกเช่น เพื่อให้มีความรู้ ประสบการณ์ หรือความต้องการในการใช้ประโยชน์ นำไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจส่วนบุคคล ซึ่งการเลือกรับรู้ข่าวสารจากสื่อต่างๆ นั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับทักษะคิด ค่านิยม ความเชื่อ และบุคลิกภาพ ที่เรียนรู้มาจากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความชอบ ความสะดวก และความเคยชิน ซึ่งแต่ละสื่อ่นั้นมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไป

2.1.2 สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารตามหลักกฎหมาย

สิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนไทย ได้รับการยืนยันรับรองอย่างหนักแน่นโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และในพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540 ซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนสำคัญ คือ ประเด็นสิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะ

¹⁰ ขวัญเรือน กิติวิวัฒน์. (2542). เอกสารการสอนชุดวิชา พฤติกรรมสื่อสาร หน่วยที่ 1-8. หน้า 21-27.

1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 56 ระบุว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

มาตรา 56 ระบุถึงสิทธิที่ประชาชนสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐได้โดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดให้มีการนำผู้ถูกกล่าวหา คดีอาญาออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามการนำข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ ภูมิหลังของผู้ถูกกล่าวหา และข้อกล่าวหาที่ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิดถือเป็นสิ่งที่สำคัญ การนำข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ถูกกล่าวหาเปิดเผยโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ถูกกล่าวหา นั่น ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่กระทบต่อสิทธิของบุคคลอื่นด้วย ตามข้อยกเว้นแห่งมาตรานี้เช่นกัน

2) พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540 มาตรา 9 ซึ่งมีสาระสำคัญว่าหน่วยงานของรัฐต้องจัดให้มีข้อมูลข่าวสารของราชการไว้ให้ประชาชนเข้าตรวจดูได้

(8) ข้อมูลข่าวสารอื่นตามที่คณะกรรมการกำหนด

ข้อมูลข่าวสาร ตามมาตรานี้หมายความว่ารวมถึง ข้อมูลข่าวสารที่อยู่ในความครอบครอง หรือควบคุมดูแลของ หน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐ หรือหรือข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเอกชน ซึ่งสิทธิในการรับรู้ข่าวสารดังกล่าวก็สอดคล้องกับการรับรู้ข่าวสารที่เจ้าหน้าที่ตำรวจจัดให้มี การนำผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนด้วยเช่นกัน

แม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540 จะให้สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนไว้ แต่กฎหมายก็ยังคงมีหลักเพื่อคุ้มครองสิทธิสิทธิความเป็นส่วนตัวในเชิงข้อมูลส่วนบุคคลไว้ ดังหลักการตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540 ซึ่งมีสาระสำคัญ คือหน่วยงานของรัฐต้องปฏิบัติเกี่ยวกับระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล โดยต้องจัดให้มีระบบข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลเพียงเท่าที่เกี่ยวข้องและจำเป็น โดยเก็บข้อมูลข่าวสารโดยตรงจากเจ้าของข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีที่จะกระทบถึงประโยชน์ได้เสียโดยตรงของบุคคลนั้น อีกทั้งหน่วยงานของรัฐต้องแจ้งให้เจ้าของข้อมูลทราบในกรณีมีการให้จัดส่งข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลไปยังที่ใด ซึ่งจะเป็นผลให้บุคคลทั่วไปทราบข้อมูลข่าวสารนั้นได้ เว้นแต่เป็นไปตามลักษณะการใช้ข้อมูลตามปกติ ซึ่งโดยปกติแล้วหน่วยงานของรัฐจะเปิดเผยข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่อยู่ในความควบคุมดูแลของตนต่อหน่วยงานของรัฐแห่งอื่น หรือผู้อื่นโดยปราศจากความยินยอมเป็นหนังสือของเจ้าของข้อมูลให้ไว้ล่วงหน้าหรือในขณะนั้นมีได้ เว้นแต่เป็นการเปิดเผยในกรณีตามที่กำหนดไว้ตามกฎหมาย สำหรับบุคคลที่เป็นเจ้าของข้อมูล ย่อมมีสิทธิที่จะได้รู้ถึง

ข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตน และเมื่อบุคคลนั้นมีคำขอเป็นหนังสือ หน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสารนั้นจะต้องให้บุคคลนั้นได้ตรวจดู หรือได้รับสำเนาข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลนั้น ถ้าบุคคลใดเห็นว่าข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับตนส่วนใดไม่ถูกต้องตามที่จริง ให้มีสิทธิยื่นคำขอเป็นหนังสือให้หน่วยงานของรัฐที่ควบคุมดูแลข้อมูลข่าวสาร แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือลบข้อมูลนั้นได้¹¹

ดังนั้น การเปิดเผยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย จะกระทำได้อีกต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยผู้เป็นเจ้าของข้อมูล เว้นแต่เป็นการเปิดเผยในกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการควบคุมดูแลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยสามารถตรวจดูข้อมูลดังกล่าวได้ และถ้าเห็นว่าข้อมูลใดไม่ถูกต้องตามเป็นความจริง ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยมีสิทธิขอให้แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ถูกต้องได้ การเปิดเผยข้อเท็จจริงดังกล่าว ถือเป็นการกระทบต่อสิทธิความเป็นอยู่ส่วนตัวของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย ซึ่งสิทธิดังกล่าวเป็นสิทธิที่ได้รับการคุ้มครองตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กล่าวคือ

1) ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน “ข้อ 12 บุคคลใดๆ จะถูกแทรกแซงโดยพลการในความเป็นอยู่ส่วนตัวในครอบครัวในเคหสถานหรือในการสื่อสารหรือจะถูกกลบเกลื่อนในเกียรติยศ และชื่อเสียงมิได้ ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายต่อการแทรกแซง หรือ การกลบเกลื่อนดังกล่าว”

2) ตามรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 “มาตรา 35 สิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวย่อมได้รับความคุ้มครองการกล่าวหรือไขข่าวแพร่หลาย ซึ่งข้อความหรือภาพไม่ว่าด้วยวิธีใดไปยังสาธารณชนอันเป็นการละเมิดหรือกระทบถึงสิทธิของบุคคลในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวจะกระทำมิได้ เว้นแต่กรณีที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน”

อาจกล่าวได้ว่า การจะนำข้อมูลของบุคคลใดๆ มาเปิดเผยจึงกระทำมิได้ ยิ่งถ้าเป็นข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้กระทำผิดแล้วถือว่ามีความสำคัญมาก โดยการเปิดเผยข้อมูลถือได้ว่าเป็นการแทรกแซงความเป็นอยู่ส่วนตัวในชื่อเสียงตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 12 อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และเป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลในชื่อเสียง ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 35 ดังนั้นการเปิดเผยข้อมูลจะกระทำได้เมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้เท่านั้น¹²

¹¹ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540, มาตรา 25.

¹² พรธิดา เอี่ยมศิลา. (2549). ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้กระทำผิดเพื่อประกอบการดำเนินคดีอาญา.

จึงจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แม้กฎหมายได้ให้ “สิทธิรับรู้ข้อมูลข่าวสาร” แก่ประชาชน แต่ก็ยังคงมีข้อจำกัดถึง “สิทธิในข้อมูลส่วนบุคคล” ไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคลไว้ด้วยเช่นกัน

2.2 การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาในชั้นสอบสวน

มาตรการทางกฎหมายเป็นหลักเกณฑ์ซึ่งกำหนดกรอบและทิศทางการดำเนินการของรัฐและกลไกของรัฐ และเป็นมาตรฐานซึ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิในความเป็นมนุษย์ที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดของบุคคล โดยมีความหมายรวมถึงอิสรภาพ เสรีภาพ สิทธิประโยชน์และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ส่วนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นระบบการจัดการด้านความยุติธรรมในคดีอาญาตามกฎหมาย ซึ่งประกอบด้วยการใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่งานองค์กรและกระบวนการตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายในการค้นหาและตรวจสอบให้ได้ความจริงในคดีอาญาเพื่อการดำเนินการให้เกิดความยุติธรรม ตลอดจนการลงโทษและปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดตามวิธีการ โดยชอบ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม คุ้มครองสิทธิของบุคคลและอำนวยความสะดวกในสังคมนั้น ดังนั้นมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจึงเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องหลักเกณฑ์หรือมาตรฐานทางกฎหมาย เรื่องสิทธิในความเป็นมนุษย์ และเรื่องการใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการปฏิบัติต่อมนุษย์

สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นเครื่องส่งเสริมมาตรฐานของการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมและการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีหลักประกันต่างๆ ตามกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น ย่อมทำให้เกิดความเชื่อถือของสาธารณชนและประชาคมโลกว่าผู้ที่ถูกดำเนินคดีอาญาหรือลงโทษทางอาญานั้นได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบตามครรลองของกฎหมายอย่างมีมาตรฐานและมีการปฏิบัติที่เหมาะสม¹³ ดังหลักต่างๆ ที่จะกล่าวต่อไปนี้

2.2.1 สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

เมื่อพัฒนาการทางด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ มีมากขึ้น การพิจารณาคดีอาญาก็มีการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหามากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้โดยข้อสมมุติฐานที่ว่า ทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่า

¹³ ชาติ ชัยเดชสุริยะ. (2549). มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. หน้า 2-3.

จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิด (Presumption of innocence) ดังนั้น วัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีอาญาจึงเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ให้ค้นหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างเดียว เป็นให้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีด้วย¹⁴

การตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาถือเป็นการใช้อำนาจรัฐจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่ก่อให้เกิดความทุกข์และเดือดร้อนซึ่งไม่มีประชาชนคนใดประสงค์ที่จะตกอยู่ในฐานะเช่นนั้น ในบางกรณีผู้บริสุทธิ์อาจถูกกล่าวหาโดยมิชอบซึ่งเท่ากับถูกให้ร้ายโดยไม่เป็นธรรม ขณะเดียวกันผู้ที่แม้กระทำความผิดจริงก็ยังคงอยู่ในฐานะเป็นมนุษย์อันพึงได้รับการปฏิบัติโดยคำนึงถึงความเป็นมนุษย์ หรือบุคคลผู้มีสิทธิในสังคม การปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาให้ได้รับความทุกข์และเดือดร้อนเกินสมควรกว่าความจำเป็นแก่การดำเนินคดีตามกฎหมายนั้นย่อมเป็นการปฏิบัติที่เกินกว่าเหตุและไม่ชอบธรรม อีกทั้งยังเป็นการสะท้อนถึงความไร้อารยธรรมของสังคมอันกระทบต่อความเชื่อถือของคนในสังคมนั้นๆ และสังคมอื่นด้วย จึงจำเป็นที่จะต้องมีความมาตรการที่ชัดเจนและเป็นธรรมสำหรับคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญานั้น และยังเป็นกำหนดยกรอบแนวทางการใช้อำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ให้ได้มาตรฐานที่เป็นระบบชัดเจนและแน่นอน หลักประกันขั้นพื้นฐานของกฎหมายที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งก็คือ การกำหนดข้อสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด (Presumption of innocence)¹⁵

ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Right) ข้อ 11 (1) กำหนดว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญามีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายโดยกระบวนการพิจารณาคดีซึ่งกระทำโดยเปิดเผย และผู้ถูกกล่าวหาได้รับหลักประกันที่จำเป็นทั้งหมดในการต่อสู้คดี”

เมื่อผู้ถูกกล่าวหาได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าไม่มีความผิด จึงเป็นหน้าที่ของโจทก์หรือผู้กล่าวหาที่จะต้องนำสืบพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าจำเลยกระทำความผิดจริง และศาลต้องวินิจฉัยชี้ขาดให้พ้นจากโทษอย่างรอบคอบในการพิจารณาคดีก่อนจะพิพากษาลงโทษบุคคลใด ในกรณีมีเหตุสงสัยตามสมควรว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยและหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ส่งผลให้ผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิได้รับการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสถานะที่มีใช้ผู้ต้องโทษ ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหลายมีหน้าที่ต้องละเว้น

¹⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. (2539, ตุลาคม-ธันวาคม). “กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย: ปัญหาและข้อเสนอแนะบางประการ.” *ดุลพินิจ*, 43, 4. หน้า 4.

¹⁵ ชาดิ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 61.

ไม่ปฏิบัติในทางเป็นผลร้ายต่อผู้ถูกกล่าวหา ก่อนที่ผลของคดีจะปรากฏในภายหลัง อันเป็นการป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่รัฐ ก่อนมีคำพิพากษาของศาล และจะฝ่าฝืนมิได้ แม้ผู้ถูกกล่าวหาจะยอมรับสารภาพแล้วก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นชั้นจับกุมหรือชั้นสอบสวน

เนื่องจากหลักที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์เป็นหลักการพื้นฐานซึ่งปกป้องบุคคลจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ปฏิบัติต่อเขาเยี่ยงผู้กระทำความผิดก่อนที่จะมีคำพิพากษาของศาลตามกฎหมาย การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำให้ผู้ถูกกล่าวหาดูเหมือนเป็นผู้กระทำความผิด เช่น การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งให้ทราบว่าบุคคลใดจะต้องรับผิดชอบในการกระทำความผิดอาญาโดยที่ศาลยังมิได้มีคำพิพากษา ถือเป็นการฝ่าฝืนหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ไม่ได้หมายความว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจจะไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญาให้สาธารณชนทราบได้เลย กรณีไม่ถือว่าเป็นฝ่าฝืนหลักการที่ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ หากเจ้าหน้าที่ตำรวจแจ้งให้ทราบว่ามีความสงสัยเกิดขึ้นหรือบุคคลเหล่านั้นรับสารภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามไม่ใช่ว่ากรณีที่เปิดเผยมว่าผู้ใดเป็นผู้กระทำความผิด

นอกจากหลักเกณฑ์ตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Right) ข้อ 11 (1) แล้ว ตามกฎหมายอังกฤษ ถือว่าหลักการเรื่องข้อสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นหลักการพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา และถือเป็นมูลฐานของสิทธิเสรีภาพ ส่วนตามหลักกฎหมายอเมริกันอธิบายว่าตามหลักนิติธรรม (Due process of Law) หลักประกันสำคัญการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะประกอบด้วยหลักอย่างน้อยสามประการ ได้แก่ สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Right to presumption of innocence) สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยชอบธรรม (Right to fair trial) และสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือทางคดี (Right to assistance of counsel)

ส่วนประเทศต่างๆ ในภาคพื้นยุโรปได้ยอมรับหลักการนี้โดยแจ้งชัดตามอนุสัญญาของสภายุโรปเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน (European Convention for the Protection of Human Right and Fundamental) ข้อ 6 (2) ซึ่งบัญญัติไว้โดยสรุปความได้ว่า “บุคคลทุกคน ที่ถูกดำเนินคดีว่ากระทำความผิดอาญา พึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดจริง” จากหลักการนี้ จึงนำไปสู่หลักเกณฑ์ที่สืบเนื่องกันมาก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

ส่วนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 ได้บัญญัติว่า “ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้” หลักเกณฑ์

ดังกล่าวถือเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับระบบไตสวนของยุโรปในสมัยโบราณ (ก่อนที่จะมีการคิดพัฒนาวิธีคิดและรูปแบบให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในเวลาต่อมา) และระบบจารีตนครบาลของไทยในอดีตที่สันนิษฐานไว้ก่อนผู้ต้องสงสัยได้กระทำความผิดจริงจนกว่าผู้นั้นจะพิสูจน์ตนเองได้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ซึ่งนำไปสู่การใช้วิธีทรมานต่างๆ เพื่อให้ผู้นั้นรับสารภาพ

กรณีการกระทำที่จะถือได้ว่าขัดต่อหลักการนี้ได้แก่การให้ข่าวต่อสื่อมวลชนในระหว่างการสอบสวนหรือดำเนินคดีในลักษณะที่ชี้นำหรือครอบงำต่อสาธารณชนผ่านสื่อมวลชนว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นอาชญากรอย่างแน่นอน ทั้งๆ ที่ยังไม่มีความพยานหลักฐานถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นได้กระทำความผิด ก็ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของการกระทำที่ตรงกันข้ามกับการเคารพต่อหลักการตามข้อสันนิษฐานดังกล่าว และเป็นการล่วงละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างร้ายแรงซึ่งไม่ปรากฏว่ามีประเทศที่พัฒนาแล้วประเทศใดยินยอมให้เจ้าหน้าที่ตำรวจมีวิธีปฏิบัติเช่นนั้น

แม้ว่าจะมีคำกล่าวหาว่าผู้ที่เห็นว่าตนเองได้รับการปฏิบัติที่ไม่ชอบธรรมจากเจ้าพนักงานก็สามารถไปฟ้องร้องต่อศาลทั้งทางอาญาและทางแพ่งได้อยู่แล้วนั้น แต่ในทางปฏิบัติ การที่ประชาชนทั่วไปจะคุ้มครองสิทธิของตนเองด้วยวิธีการดังกล่าวก็อาจไม่ใช่เรื่องง่ายภายในสังคมไทย ในเมื่อประชาชนจำนวนมากยังมีฐานะยากจนและเกรงกลัวต่ออำนาจรัฐ โดยเฉพาะที่จะต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือแม้แต่บุคคลที่พอจะคุ้มครองสิทธิของตนเองได้ แต่หากจะฟ้องร้องสื่อมวลชนที่ตัดสินใจล่วงหน้าในทางที่ทำให้บุคคลนั้นเสียหายนั้น ก็อาจต้องหวั่นเกรงจะไม่ประสงค์จะทำเช่นนั้น เพราะในบางครั้งยังฟ้องคดีกลับยังได้รับความเดือดร้อนต่อข่าวที่เผยแพร่ตามมามากยิ่งขึ้น และเมื่อสาธารณชนเชื่อไปตามข่าวนั้นแล้ว แม้ต่อมามีคำพิพากษาว่าบุคคลนั้นไม่ได้กระทำความผิดก็อาจไม่มีการแก้ไขข่าวที่เคยเผยแพร่ไปก่อนหน้านี้ จึงเป็นเรื่องที่ทั้งองค์กรของรัฐ เจ้าพนักงานและสาธารณชนควรตระหนักในเรื่องนี้ว่าเป็นเรื่องของการที่จะต้องเคารพต่อหลักการและทำให้เกิดมาตรฐานที่ดีเป็นสำคัญด้วย¹⁶

จึงจะเห็นได้ว่าแนวคิดในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่จะไม่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจในชั้นสอบสวนนั้น คือ ผู้ถูกกล่าวหาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นผู้ทรงสิทธิเช่นเดียวกับบุคคลอื่นจึงทำให้มีสิทธิในการต่อสู้คดี และได้รับการคุ้มครองว่ามีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังนั้นการนำตัวผู้ถูกกล่าวมาประจานโดยการแถลงข่าวผลการจับกุมในลักษณะต่างๆ ดังที่เกิดขึ้นในประเทศไทยจึงกระทำไม่ได้ เพราะเป็นการกระทบต่อสิทธิในชื่อเสียงซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งตามที่บัญญัติรับรองไว้ในกฎหมาย

¹⁶ ชชาติ ชัยเดชสุริยะ. เล่มเดิม. หน้า 62-64.

ทั้งนี้การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจกระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนโดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจและไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะจึงเป็นการไม่เคารพต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ รวมทั้งการประจานผู้ถูกกล่าวหาเช่นนั้นก็มีผลกระทบต่อการกลับเข้าสู่สังคมของผู้นั้น คงจะได้ศึกษาในหัวข้อต่อไป

2.2.2 สิทธิและสถานะของผู้ถูกกล่าวหาในฐานะที่เป็นมนุษย์

มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรี มีสิทธิได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคล และได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน¹⁷

มนุษย์ทุกคนมีเกียรติ เกียรตินี้เป็นส่วนหนึ่งหรือรูปการอันหนึ่งของเกียรติภูมิของมนุษยชาติ (Menschenwürde หรือ human dignity) ที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์ เกียรติของมนุษย์ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอาญาด้วย ถึงแม้ว่ามนุษย์บางคนจะบังเอิญตกเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาแต่เขาก็คงเป็นผู้ทรงเกียรติอยู่นั่นเอง มิใช่ว่าจะตกเป็นผู้ที่ปราศจากเกียรติเพราะเหตุถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา ฉะนั้น การกระทำใดต่อเขาที่เป็นการกระทบต่อเกียรติของเขาหรือเป็นการกระทำที่ไม่คำนึงถึงเกียรติภูมิของมนุษยชาติ การกระทำนั้นย่อมไม่สอดคล้องกับหลักวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่และอาจเป็นความผิดทางอาญาต่อเกียรติได้ด้วย¹⁸

ผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยเป็นเพียงผู้ถูกหาว่าได้กระทำความผิด และอาจต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการ เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปได้โดยสะดวก แต่บุคคลที่ถูกกล่าวหาแล้วยังคงเป็นมนุษย์ที่ทรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรี มีสิทธิที่จะไม่ถูกประจาน เพราะการประจานเป็นการลบหลู่เกียรติซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่บุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ ศาสนา หรือสถานะใดมีอยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์

ในอดีตที่ผ่านมาก่อนที่จะมีนานาอารยประเทศจะใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย มนุษย์ในสังคมมีสภาพความเป็นอยู่ไม่เท่าเทียมกัน ดังจะเห็นได้จากการมีระบบทาส หรือระบบศักดินาซึ่งเป็นระบบที่สนับสนุนอภิสิทธิ์ของบุคคลสองกลุ่ม มนุษย์ในสังคมส่วนหนึ่งไม่ได้รับการยอมรับว่ามีศักดิ์ศรี จึงไม่มีสิทธิตามกฎหมายเท่ากับบุคคลอื่น ในกระบวนการพิจารณาอาญาก็เช่นกัน ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเพียงผู้ถูกชักฟอกเท่านั้น ไม่มีสิทธิใดๆ ในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นการที่จะทำความเข้าใจว่าเหตุใดผู้ถูกกล่าวหาจึงได้รับการยอมรับว่ามีศักดิ์ศรีและได้รับการ

¹⁷ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน, ข้อ 1, 6, 7.

¹⁸ คณิต ณ นคร ค (2540). “ฐานะของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา.” รวมบทความด้านวิชาการ ของศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร. หน้า 349.

คุ้มครองสิทธิตามกฎหมายทัดเทียมกับบุคคลอื่น จำเป็นต้องศึกษาแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนด้วย เนื่องจากสิทธิมนุษยชนเป็นวิถีทางหนึ่งซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อการบรรลุและปกป้องศักดิ์ศรีของมนุษย์¹⁹ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณาความอาญาและฐานะของผู้ถูกกล่าวหา

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิขั้นมูลฐานในเรื่องศักดิ์ศรี คุณค่า และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่มนุษย์พยายามเรียกร้องให้มีการรับรองคุ้มครองสิทธิตามความเป็นจริง โดยมีรากฐานความคิดมาจากสิทธิธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวคิดทางปรัชญาที่เชื่อว่ามนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด สิทธิดังกล่าวไม่อาจโอนให้แก่กันได้ หากมีการล่วงละเมิดย่อมกระทบกระเทือนต่อสภาพความเป็นมนุษย์²⁰ และแนวคิดเรื่องสิทธิธรรมชาตินี้มีที่มาจากแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะจำกัดอำนาจของรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครอง²¹ โดยมีแนวคิดว่านอกจากกฎหมายที่รัฐบัญญัติขึ้นแล้วยังมีกฎหมายอีกประเภทหนึ่งซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติคือเกิดขึ้นเองโดยมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้สร้างขึ้น เป็นกฎหมายที่ใช้บังคับได้โดยไม่จำกัดเวลา สถานที่ และ เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐ กล่าวคือ รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ มิฉะนั้นกฎหมายของรัฐจะใช้บังคับไม่ได้²² สิทธิตามกฎหมายธรรมชาติจึงเป็นสิทธิของมนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่ว่าจะเป็นมนุษย์เชื้อชาติใดที่ทุกคนต้องมีเพื่อความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ ถ้าหมดไปเสียแล้ว ความเป็นมนุษย์ก็จะด้อยความหมายลง²³ ต่อมาเมื่อความคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับมากขึ้น จึงได้ถูกนำไปใช้จำกัดอำนาจรัฐ และเรียกร้องให้มีการนำสิทธิที่ถือว่าติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดและโอนมิได้นี้ไปบัญญัติเป็นกฎหมายบ้านเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 18 จอห์น ล็อก (ค.ศ. 1632-1704) นักปราชญ์คนสำคัญในสำนักกฎหมายธรรมชาติได้อาศัยความคิดเรื่องสิทธิธรรมชาติเป็นข้ออ้างเพื่อต่อสู้ให้หลุดพ้นจากอำนาจค้ำหรือความไม่เป็นธรรมในสังคมซึ่งเกิดขึ้นจากทรราชย์หรือผู้ปกครองอาณานิคมในยุคศักดินา โดยจอห์น ล็อก มีความเห็นว่า ในสภาวะธรรมชาติเดิมของมนุษย์ก่อนที่จะมีรัฐ คนทุกคนมีสิทธิและหน้าที่เหมือนกัน และทุกคนมีสิทธิที่จะป้องกันและรักษาซึ่งสิทธิและเสรีภาพในทรัพย์สินของตน ประชาคมที่จัดตั้งขึ้นเป็นระเบียบได้นั้นเกิดขึ้นก็เพราะมีสัญญา

¹⁹ จรัญ โฆษณานันท์. (2528, ธันวาคม). “สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์: บทวิจารณ์เชิงวิเคราะห์ แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนในโลกที่มีโซ่ตรวนตก.” วารสารกฎหมาย, 10, 2. หน้า 70.

²⁰ กุลพล พลวัน. (2538). พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน (พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม). หน้า 28.

²¹ วีระ โลจายะ. (2524). กฎหมายสิทธิมนุษยชน. หน้า 1.

²² หยุต แสงอุทัย ข (2552). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป (พิมพ์ครั้งที่ 17 แก้ไขเพิ่มเติม). หน้า 128.

²³ วิษณุ เครืองาม. (2530). ที่มาของสิทธิมนุษยชน ใน (เอกสารประกอบการฝึกอบรม สังคมศาสตร์ เพื่อการพัฒนา: สิทธิมนุษยชนในสังคมไทย). หน้า 7.

ประชาคมซึ่งมีเป้าหมายที่จะยืนยันและป้องกันสิทธิของปัจเจกชนเป็นสำคัญ แต่ทว่าปัจเจกชนไม่ได้โอนสิทธิทั้งหมดให้แก่รัฐ คงเหลือแต่สิทธิปัจเจกชนบางประการที่มีลักษณะนิจันรันดร์ ละเมิดมิได้ และโอนมิได้²⁴ ตามความเห็นของจอห์น ล็อกนั้นมนุษย์จึงไม่ได้ยอมสละสิทธิที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้แก่ประชาคมทางการเมืองอย่างสิ้นเชิง หากแต่ยอมสละสิทธิดังกล่าวให้แก่ประชาคมทางการเมืองเพียงเท่าที่จำเป็นแก่การรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลให้องค์กรนิติบัญญัติซึ่งเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดจะใช้อำนาจของตนเหนือชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนตามอำเภอใจมิได้²⁵ และคำสอนของจอห์น ล็อกมีอิทธิพลต่อการจัดทำเอกสารคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในเวลาต่อมา เริ่มจาก Bill of Rights ในประเทศอังกฤษในปี ค.ศ. 1689 การประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (A Declaration of Independence) ในปี ค.ศ. 1776 ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมืองของฝรั่งเศส (A Declaration of Right of Men and Citizens) ในปี 1789 จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1948 นานาประเทศได้ร่วมกันจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right) เพื่อกำหนดสิทธิอันเป็นสิทธิธรรมชาติในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ว่าควรมีสิทธิประการใดบ้าง และเพื่อเป็นแนวทางสำหรับประเทศต่างๆ ที่จะนำไปบัญญัติเป็นสิทธิตามกฎหมายภายในของประเทศตามความเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแนวทางสำหรับผู้ร่างกฎหมายให้ร่างกฎหมายขึ้นใช้ภายในประเทศอย่างเป็นธรรมที่สุด²⁶ ซึ่งใน ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนได้ระบุสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลไว้มากมาย อาทิเช่น สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ได้แก่ สิทธิในชีวิตร่างกาย เสรีภาพในเคหสถาน เสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิในชื่อเสียงเกียรติยศและความเป็นส่วนตัว หรือสิทธิในทางความคิดและการแสดงออกซึ่งความคิด ได้แก่ เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณาและการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น หรือสิทธิและเสรีภาพทางเศรษฐกิจบางประการ ได้แก่ สิทธิในทรัพย์สิน เสรีภาพในการทำสัญญาก่อตั้งนิติสัมพันธ์กัน เป็นต้น และในกรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะทำการกระทำการอันเป็นการล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของเอกชนได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะเท่านั้น

ในแง่ของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา พัฒนาการเรื่องสิทธิมนุษยชนมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแต่เดิมผู้ถูกกล่าวหาไม่มีสิทธิที่จะแก้ข้อกล่าวหา

²⁴ วรวิทย์ กนิษฐเสน. (2522, มกราคม). “ความเบื้องต้นเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน.” วารสารอัยการ, 2,13. หน้า 44.

²⁵ วรพจน์ วิสฤตพิชญ์ และ จตุรงค์ ธีระวัฒน์. “อำนาจอธิปไตยกับกฎหมายระหว่างประเทศ.” วารสารนิติศาสตร์, 16, 4. หน้า 182.

²⁶ สุณีย์ มัลลิกะมาลย์. (2519). สิทธิของผู้ต้องหาคดีอาญาในระหว่างสืบสวนและสอบสวน. หน้า 3.

หรือต่อสู้คดีได้ ดังจะเห็นได้จากการพิจารณาคดีระบบไต่สวนในยุโรปสมัยกลางซึ่งไม่มีการแบ่งแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องออกจากหน้าที่พิจารณาพิพากษา เนื่องจากเดิมผู้พิพากษาทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ควบคุมการสอบสวน เป็นผู้กล่าวหา และผู้พิจารณาคดี คู่ความที่ได้รับความเสียหายเป็นพยาน ส่วนผู้ต้องสงสัยเป็นเพียงวัตถุแห่งการสอบสวน²⁷ มีสภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่งหรือที่เรียกว่าเป็นกรรมในคดี²⁸ และมีการนำโทษบางอย่างมาใช้แก่ผู้ที่ศาลพิจารณาพิพากษาว่าได้กระทำความผิดแล้ว ไปลงแก่ผู้ที่ยังถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดเท่านั้น โดยยังมีได้มีการพิสูจน์แน่ชัดว่าผู้นั้นได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ เพื่อให้ผู้นั้นต้องเจ็บปวดทรมานและรับสารภาพว่าได้กระทำความผิด²⁹ รวมทั้งมีการประจานผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้เกิดความอายและมีให้เอาเยี่ยงอย่างด้วย วิทยาการในทางกฎหมายเจริญขึ้น ทำให้มีการให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกกล่าวหามากขึ้น ในสองศตวรรษที่ผ่านมา วิธีพิจารณาความอาญาในระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาได้วิวัฒนาการให้พ้นจากการปฏิบัติในทางที่มีขอบเขตกว้าง โดยทั้งสองระบบต่างก็เบนเข้าหากันจนกลายเป็นระบบวิธีพิจารณาความแบบผสม ซึ่งการเบนเข้าหากันเป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการเกี่ยวกับความคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน เช่น จากผลของการศึกษาค้นคว้าของนักคิดในศตวรรษที่ 18 ทำให้ความรู้สึกรังเกียจของมหาชนที่ต่อต้านวิธีพิจารณาความอาญาที่มีขอบเขตกว้าง และการปฏิรูปวิธีพิจารณาความอาญากลายมาเป็นวัตถุประสงค์หลักอย่างหนึ่งของการปฏิวัติในยุโรป ซึ่งผู้ปฏิรูปหลายท่านเห็นว่า ระบบการดำเนินคดีอาญาในประเทศอังกฤษเป็นตัวอย่างของระบอบประชาธิปไตยที่มีความเที่ยงธรรม จึงเรียกร้องให้มีการปฏิรูปวิธีพิจารณาความอาญาให้เป็นไปตามแบบของคอมมอนลอว์ (Common Law) ซึ่งข้อเรียกร้องที่สำคัญ เช่น การมีระบบลูกขุน วิธีพิจารณาโดยเปิดเผยด้วยวาจา สิทธิที่จะมีทนายและข้อจำกัดอำนาจศาล เป็นต้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบวิธีพิจารณาความอาญาในประเทศภาคพื้นยุโรปเป็นอันมาก เช่น ในประเทศฝรั่งเศสได้ยกเลิกวิธีพิจารณาความอาญาแบบเก่าและนำวิธีพิจารณาความแบบอังกฤษมาใช้บางส่วนจนกลายเป็นระบบวิธีพิจารณาความอาญาแบบผสม หรือในประเทศเยอรมนีมีการยกเลิกการทรมาน รวมทั้งมีการตั้งองค์กรอัยการและเกิดหลักการใหม่ ๆ ในกฎหมาย เช่น หลักการเปิดเผย หลักการพิจารณาโดยวาจา เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันรูปแบบการดำเนินคดีอาญาของระบบซีวิลลอว์ (Civil Law) แบ่งเป็นสามส่วนคือ การสอบสวน การตรวจสอบ และการพิจารณา เท่ากับเป็นการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาคดีออกจากกัน โดยให้อัยการเป็นผู้มีอำนาจในการ

²⁷ สุรธรรมา วรกานนท์. (2542). สิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาที่จะไม่ถูกกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในกระบวนการยุติธรรมในลักษณะประจักษ์. หน้า 15.

²⁸ คณิศ ฌ นคร ข (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม). หน้า 6.

²⁹ ชาย เสวีกุล. (2517). อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา. หน้า 193.

สอบสวนฟ้องร้อง ส่วนศาลคงเหลือแต่อำนาจพิจารณาคดี และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นประธานในคดี กล่าวคือ ผู้ถูกกล่าวหาไม่เป็นวัตถุแห่งการชักฟอกหรือไม่เป็นกรรมในคดีอีกต่อไป แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นบุคคลและเป็นส่วนหนึ่งของวิธีพิจารณาความอาญา จึงทำให้มีการรับรองสิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ วิธีการทรมาน การประจาน และการปฏิบัติที่มีขบถอื่นจึงหมดไป และการพิสูจน์ความจริงต้องอาศัยหลักเกณฑ์ทางพยานหลักฐาน

นอกจากการค้นหาความจริงจะพัฒนาไปในทางที่คำนึงถึงมนุษยธรรมแล้ว แนวคิดในการลงโทษผู้กระทำความผิดก็ได้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเดิมการลงโทษเป็นไปเพื่อการแก้แค้นทดแทน เพื่อป้องกันความมั่นคงปลอดภัยของสังคม และเพื่อให้เกิดความกลัวสำหรับผู้กระทำความผิดและให้คนอื่น ๆ หวาดกลัวไม่กล้ากระทำความผิด เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ผู้กระทำความผิดได้สำนึกในจิตใจ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้ เมื่อวัตถุประสงค์ในการลงโทษเปลี่ยนไป วิธีการลงโทษก็เปลี่ยนตามด้วย ผู้ถูกลงโทษได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมมากขึ้น ในปัจจุบันไม่มีอารยประเทศใดใช้โทษที่ทารุณกรรมหรือมีลักษณะทรมานทางกายและประจานอีกต่อไป เพราะเป็นการแสดงถึงความไม่มีมนุษยธรรม

ปัจจุบันการคุ้มครองความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่ได้รับการรับรองไว้เป็นมาตรฐานระหว่างประเทศ เช่น บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดทางอาญามีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย บุคคลทั้งหลายที่ถูกกลั่นแกล้งหรือต้องได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม และได้รับการเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ หรือในการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย (Law enforcement officials) จะต้องให้ความเคารพและให้การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมายจะขู่ข่มขู่ หรือก่อ หรือยอมให้เกิดการกระทำใดๆ อันเป็นการทรมาน การปฏิบัติหรือการลงโทษที่ทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือหยามเกียรติไม่ได้ หรือแม้แต่การประจานผู้ที่ศาลมีคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดก็เป็นสิ่งต้องห้ามมิให้กระทำเช่นกัน

ดังนั้น แม้ว่าเกียรติของมนุษย์จะได้รับความคุ้มครองดังกล่าวมาแล้ว แต่เราก็พบเห็นอยู่เสมอๆ ที่ผู้ต้องหาถูกนำมาแสดงตัวในการให้ข่าวแก่สื่อมวลชนของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งการกระทำในลักษณะเช่นนี้ เราจะไม่พบเลยในนานาอารยประเทศ³⁰ การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมกระทำการอันมีลักษณะเป็นการละเมิดต่อสิทธิขั้นพื้นฐานที่รับรองไว้ในกฎหมาย เช่น สิทธิในชื่อเสียง หรือสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นการไม่เคารพต่อศักดิ์ศรีความ

³⁰ คณิต ฌ นคร ค เล่มเดิม. หน้า 349.

เป็นมนุษย์ที่ผู้ถูกกล่าวหาได้อยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์ และทำให้บุคคลนั้นได้รับการปฏิบัติเยี่ยงไม่ใช่มนุษย์

2.2.3 สิทธิที่จะเป็นประธานแห่งคดี

ผู้ต้องหาหาความถึงบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล ตามนิยามนี้ ผู้ต้องหาจึงเป็นผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาอย่างเห็นได้ชัดแจ้ง ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาในปัจจุบันไม่เป็นวัตถุแห่งการชักฟอกต่อไปอีกแล้ว แต่เป็นประธานในคดีที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ แม้กระนั้นก็ตามในชีวิตประจำวันยังมีเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและกระทบต่อผู้ถูกกล่าวหาเสมอๆ ที่แสดงให้เห็นว่า ในสายตาของเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐนั้น ผู้ถูกกล่าวหา ก็คือบุคคลที่เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจที่จะจัดการอย่างใดก็ได้ตามที่เห็นสมควร การท้วงติงเกี่ยวกับการกระทำของเจ้าหน้าที่ที่มีต่อผู้ถูกกล่าวหาจึงปรากฏในที่ต่างๆ บ่อยครั้งในหน้าหนังสือพิมพ์ และในสื่อต่างๆ ทั้งนี้เนื่องจากฐานะของผู้ถูกกล่าวหาถูกยกขึ้นเป็น “ประธานในคดี” (Prozess-subjekt) เมื่อการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐได้เปลี่ยนเป็นระบบกล่าวหา กล่าวคือ ตามระบบกล่าวหากฎหมายไม่มองผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นวัตถุแห่งการชักฟอกอีกต่อไป แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น “คน” และเป็นส่วนหนึ่งของวิธีพิจารณาความอาญาที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะมาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ตามกฎหมายได้บัญญัติห้ามการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มีขอบไว้อีกด้วย³¹

แนวคิดพื้นฐานในการยกฐานะของผู้ต้องหาจากกรรมในคดี หรือ วัตถุแห่งคดี ในระบบไต่สวนมาเป็นประธานแห่งคดี ในระบบกล่าวหา เพื่อให้เกิดความเท่าเทียม และเที่ยงธรรมแก่ผู้ต้องหา เพราะผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาอาจไม่ใช่ผู้กระทำความผิดที่แท้จริง จึงต้องถือว่าผู้ต้องหา ยังมีใช้ผู้กระทำความผิดจนกว่าจะพิสูจน์ความผิดให้ชัดแจ้งปราศจากข้อสงสัย ซึ่งการดำเนินคดีในระบบกล่าวหา เป็นระบบการดำเนินคดีที่มีผลมาจากการแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน ด้วยการแยกหน้าที่สอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาพิพากษาออกจากกัน แล้วยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นประธานแห่งคดี เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่³² และห้ามดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีที่มีขอบ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดหลักตามสิทธิดังกล่าว รัฐจึงต้องกระทำการดังต่อไปนี้

³¹ คณิต ฌ นคร ค เล่มเดิม. หน้า 34.

³² คณิต ฌ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 45.

1) ต้องยึดหลักให้อาวุชที่เท่าเทียมในการต่อสู้คดี ที่ต้องจัดหาอาวุธที่เท่าเทียมให้แก่ผู้ต้องหาเพื่อใช้ในการต่อสู้คดี ได้แก่ ทุนายความ เพราะถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทัดเทียมอัยการ³³ แต่อาจเป็นไปได้ว่า ผู้ถูกกล่าวหาบางคน อาจไม่สามารถจ้างทุนายความมาต่อสู้คดี ดังนั้น หากมีการร้องขอ รัฐต้องจัดหาทุนายความเข้าไปช่วยเหลือ และในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือจำเลยมีอายุไม่ถึง 18 ปี แม้จำเลยไม่ร้องขอ รัฐก็ยังต้องจัดหาให้

2) ต้องแจ้งสิทธิให้ทราบ เป็นไปได้ว่าผู้ต้องหาอาจไม่ทราบถึงสิทธิของตน จึงไม่ได้ใช้สิทธิ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นได้ ในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดไว้ชัดเจนเลยว่า ต้องแจ้งสิทธิให้ผู้ต้องหาทราบ มิฉะนั้นการกระทำของเจ้าพนักงานจะไม่ชอบ ส่งผลให้คดีนั้นเสียไปเลยทีเดียว สำหรับไทย เดิมก่อนที่จะมีการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 15 พ.ศ. 2527 ได้มีปัญหาคือเป็นข้อถกเถียงทางวิชาการแบ่งเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าการที่กฎหมายให้สิทธิผู้ต้องหาสิทธิพบทนายความ และมีสิทธิจะให้ทนายความเข้าฟังการสอบสวนได้นั้น หากว่าเจ้าพนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิให้ทราบ การกระทำดังกล่าวจะไม่ชอบด้วยกฎหมาย แต่อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าชอบด้วยกฎหมาย เพราะไม่ใช่หน้าที่ของเจ้าพนักงานสอบสวน

อย่างไรก็ตาม ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 22 พ.ศ. 2547 มีการแก้ไขมาตรา 134/4 ว่า หากจะถามคำให้การผู้ต้องหา ถ้าเจ้าพนักงานสอบสวนไม่แจ้งสิทธิให้ทราบก่อน ถ้อยคำนั้นจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานไม่ได้³⁴ และในชั้นสอบสวนนั้น ผู้ถูกกล่าวหาซึ่งมีฐานะเป็นผู้ต้องหานั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 ให้สิทธิผู้ต้องหาที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ดังนั้นแม้คำให้การของผู้ต้องหาจะไม่เป็นความจริงก็ไม่ผิดฐานแจ้งความเท็จแต่อย่างใด³⁵ จากการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังกล่าว น่าจะทำให้ข้อถกเถียงในเรื่องนี้หมดไป

3) พนักงานสอบสวนต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษกับผู้ถูกกล่าวหา ในการแสวงหาและรวบรวมพยานหลักฐานของเจ้าพนักงานสอบสวน พนักงานสอบสวน

³³ แหล่งเดิม. หน้า 108.

³⁴ มาตรา 134/4 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติว่า ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(1) ผู้ต้องหาสิทธิที่จะให้การหรือไม่ให้การก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้น อาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความหรือผู้ที่ตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้.

³⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1093/2522, 4048/2528.

ต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยมีความผิดหรือบริสุทธิ์ ถึงแม้ว่าผู้ต้องหาจะยอมรับสารภาพแล้วก็ตาม

2.2.4 สิทธิที่จะไม่ถูกประจานหรือหยามเกียรติ

การประจาน หมายถึง การประกาศเปิดเผยความชั่วให้คนรู้ทั่วกัน³⁶ แสดงว่าจะต้องมีการประจานได้ต้องมีการกระทำ และการกระทำนั้นต้องนำเสนอต่อบุคคลทั่วไป ในลักษณะที่ทำให้บุคคลเหล่านั้นเชื่อว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิด เท่ากับเป็นการประจานผู้ถูกกล่าวหา เพราะเป็นถ้อยคำหรือการกระทำที่แสดงให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟัง หรือผู้พบเห็น เกิดความเชื่อว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำผิดอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้ผู้นั้นต้องอับอายเป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามแก่คนทั่วไป การนำผู้ถูกกล่าวหาไปแสดงข่าว การให้สัมภาษณ์แก่ผู้สื่อข่าว ในลักษณะเป็นการยืนยันความผิดของผู้ถูกกล่าวหา

การหยามเกียรติ (Degrading Treatment) มีความหมายกว้างกว่าการประจาน หมายถึง การปฏิบัติต่อบุคคลในลักษณะที่ทำให้ผู้นั้นต่ำกว่าบุคคลอื่น หรือบังคับให้บุคคลต้องกระทำการที่ขัดต่อเจตจำนง หรือจิตสำนึกของบุคคลนั้นเอง³⁷ (เพื่อมิให้เป็นการแทรกแซงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากเกินไปเป็นพิเศษ³⁸)

แสดงว่า การหยามเกียรติ อาจไม่ใช่ การประจาน แต่การประจานคือการหยามเกียรติอย่างหนึ่ง ขึ้นอยู่กับว่าเป็นการกระทำที่เปิดเผยต่อสาธารณชนหรือไม่ เพราะเพียงผู้ถูกกระทำได้รับความอับอายในสายตาของตนเองก็เพียงพอแล้วที่จะถือว่าเป็นการหยามเกียรติ

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 5 กำหนดว่า “บุคคลใดจะถูกทรมาน หรือได้รับการปฏิบัติ หรือการลงโทษที่ทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือหยามเกียรติมิได้”³⁹ ตามปฏิญญา

³⁶ คำว่า “ประจาน” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า
ก. ประกาศเปิดเผยความชั่วให้รู้ทั่วกันด้วยวิธีต่างๆ เช่น พุดประจาน ตัดหัวเสียบประจาน พาดระเวนประจานทั่วเมือง
ข. ผจาล ว่าทำให้เจ็ดหลาย

³⁷ P. Van Dijk and G.J.H. van Hoof. (1990). *Theory and Practice of the European Convention on Human Right* (2 ed). p. 266.

³⁸ Paul Sieghart. (1984). *The International Law of Human Rights* reprinted. p. 169-170.

³⁹ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง, ข้อ 7 อนุสัญญาเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ข้อ 3.

สากล ต้องห้ามมิให้มีการกระทำในลักษณะเป็นการข่มขู่หรือขู่ร้าย ดังนั้นการประจาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการข่มขู่หรือขู่ร้าย ย่อมทำให้มิได้เช่นเดียวกัน

เนื่องจากสิทธิมนุษยชน ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อปกป้องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์⁴⁰ จึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีพิจารณาความอาญา และฐานะของผู้ถูกกล่าวหาซึ่งในแง่ของการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา ตามที่ปรากฏในปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ผู้ต้องหาเป็นเพียงผู้ถูกกล่าวหาและอาจต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการเพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปโดยสะดวก แต่บุคคลที่ถูกกล่าวหาขึ้นนั้นยังเป็นมนุษย์ผู้ทรงไว้ซึ่งสิทธิและศักดิ์ศรีย่อมมีสิทธิที่จะไม่ถูกประจาน เพราะการประจานเป็นการลบหลู่เกียรติภูมิอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งที่บุคคลไม่ว่าจะมีเชื้อชาติ ศาสนา หรือสถานะใดก็ตามยังต้องมีอยู่เนื่องจากความเป็นมนุษย์ การประจานผู้ถูกกล่าวหา ย่อมเท่ากับการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามที่กฎหมายรับรอง เท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานซึ่งโดยหลักแล้วในการใช้อำนาจของรัฐ จะล่วงละเมิดสิทธิดังกล่าวมิได้

การดำเนินคดีอาญาในชั้นสอบสวนพบว่า มีการกระทำในลักษณะประจานจำนวนมาก ซึ่งกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อยู่ในตัว และสำหรับการนำผู้ถูกกล่าวหาออกแถลงข่าวผลการจับกุม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวน มักจะมีการกระทำกันในลักษณะประจาน และข่มขู่หรือขู่ร้ายผู้ถูกกล่าวหาอย่างชัดเจน เท่ากับเป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามปฎิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในกรณีนี้ด้วย

2.2.5 สิทธิที่จะไม่ถูกกระทำโดยปราศจากอำนาจ

เป้าหมายของการดำเนินคดีอาญาคือการค้นหาความจริง แต่การกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงไม่คำนึงถึงเกียรติภูมิของมนุษย์นั้นย่อมไม่ถูกต้องด้วยหลักนิติรัฐเพราะมีหน้าที่ต้องอำนวยความยุติธรรม การเคารพต่อเกียรติภูมิของมนุษย์ของผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นเนื้อหาที่สำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ยิ่งกว่านั้นการกระทำของรัฐต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “หลักความพอสมควรแก่เหตุ” (Verhältnismäßigkeitsgrundsatz) กล่าวคือต้องมีความพอสมควรพอดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ซึ่งรวมทั้งเรื่องที่ทำต่อตัวผู้ถูกกล่าวหาด้วย จากเนื้อหาของหลักความพอสมควรแก่เหตุนี้ แสดงว่าการเคารพต่อเกียรติภูมิของมนุษย์ชาติเป็นเนื้อหาที่สำคัญยิ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือนอกจากจะเป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญาแล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นกฎหมายที่กำหนดขอบเขตของการใช้อำนาจรัฐด้วย ไม่ใช่จะใช้อำนาจตาม

⁴⁰ จรัญ โฆษณานันท์. เล่มเดิม. หน้า 71.

อำเภอใจ กรณีไหนอย่างไรก็จะกระทำได้ แต่มีหลักเกณฑ์ที่ตรงข้าม คือต้องมีกฎหมายให้อำนาจจึงจะกระทำได้⁴¹

สิทธิที่จะไม่ถูกกระทำโดยปราศจากอำนาจ ปรากฏว่าอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 29 ซึ่งบัญญัติว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้ กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

จากบทบัญญัตินี้ดังกล่าว แสดงว่า หลักกฎหมายใดที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะละเมิดมิได้ เว้นแต่มีกฎหมายให้อำนาจ ซึ่งกฎหมายที่ให้อำนาจนั้นจะต้องบัญญัติขึ้น โดยฝ่ายนิติบัญญัติอันเป็นองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดในการบัญญัติกฎหมายเท่านั้น ดังนั้น การกระทำใดที่ไม่มีฝ่ายกฎหมายให้อำนาจย่อมกระทบไม่ได้ และแม้จะมีกฎหมายให้อำนาจก็กระทำได้เท่าที่จำเป็น หากฝ่าฝืนบทบัญญัติที่กฎหมายประสงค์จะคุ้มครองเป็นพิเศษ ถือเป็นการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ส่งผลให้ผู้กระทำไม่มีอำนาจกระทำ

จะเห็นได้ว่านานาประเทศ รวมทั้งประเทศไทยเอง ได้ให้ความสำคัญกับการรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเป็นอย่างมาก จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิต่างๆ มาบัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรไว้ ก็เพื่อเป็นหลักประกันสิทธิว่าการดำเนินคดีของเจ้าหน้าที่ของรัฐนั้นๆ จะต้องเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์และยุติธรรมตามหลักการอำนายความยุติธรรม ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกระทำการอันเป็นการละเมิดสิทธิโดยไม่มีอำนาจกระทำไม่ได้⁴²

2.2.6 สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาที่ยุติธรรมและปราศจากอคติ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์การดำเนินคดีอาญาจึงเป็นระบบกล่าวหาที่มีการแยกหน้าที่การสอบสวนฟ้องร้องและการพิจารณาคดีออกจากกัน โดยให้องค์กรต่างกันเป็นผู้ทำหน้าที่ และยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็นประธานในคดี ซึ่งในระบบนี้การดำเนินคดีอาญาจะไม่มีลักษณะเป็นการต่อสู้ระหว่างคู่ความสองฝ่าย แต่ศาล อัยการ และทนายของ ผู้ถูกกล่าวหา จะทำหน้าที่ร่วมกันในการค้นหาความจริง การดำเนินคดีอาญาจะเริ่มจากการตำรวจ โดยตำรวจจะทำหน้าที่รวบรวมข้อเท็จจริง ตลอดจนพยานหลักฐานต่างๆ ทั้งที่เป็นผลดีและผลร้ายต่อผู้ต้องหา รวมทั้งพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับเหตุบรรเทาโทษของผู้ต้องหา นอกจากนี้พนักงานสอบสวนชอบที่

⁴¹ คณิต ฌ นกร ค เล่มเดิม. หน้า 352.

⁴² ภทวิทย์ อบสุวรรณ. (2550). การทำแผนประทุษกรรมประกอบคำรับสารภาพในระบบกฎหมายไทย.

จะดำเนินการสอบสวนผู้ต้องหาเกี่ยวกับความเป็นมาแห่งชีวิตและความประพฤติอันเป็นอาณัติของ เขาหรือประวัติของผู้ต้องหาที่แสดง แล้วเสนอต่ออัยการโดยอัยการเองเมื่อรับสำนวนจากพนักงานสอบสวนแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ถูกกล่าวหายังไม่ครบถ้วนเพียงพอ พนักงานอัยการก็ชอบที่จะสั่งให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนเพิ่มเติมได้ เพื่อให้มีข้อมูลเกี่ยวกับตัวจำเลยอย่างเพียงพอในการใช้ดุลพินิจว่าจะดำเนินคดีอาญากับจำเลยต่อไปหรือไม่ หากอัยการเห็นสมควรสั่งฟ้องก็จะมีการยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาล โดยในชั้นพิจารณาของศาลจะมีการสืบพยานโจทก์และจำเลย และเมื่อสืบพยานเสร็จสิ้น ก็จะมีการทำคำพิพากษาโดยศาล ซึ่งกระบวนการในการพิจารณาความผิดและโทษของศาลจะมีการพิจารณาข้อเท็จจริงที่ได้มาในระหว่างการดำเนินคดี บุคคลลักษณะ ตลอดจนประวัติภูมิหลังของจำเลย และรายงานการสืบเสาะและพินิจของพนักงานคุมประพฤติ เพื่อประกอบการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาที่ยุติธรรมและปราศจากอคติด้วย⁴³

ในการพิจารณาที่ยุติธรรมและปราศจากอคติกำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิด ศาลจะต้องกระทำโดยคำนึงถึงสังคม การศึกษาครอบครัว อาชีพ สภาพจิตใจ และลักษณะการกระทำของผู้กระทำความผิด เพราะข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เราเข้าใจถึงสาเหตุแห่งการกระทำความผิดว่าเพราะเหตุใดบุคคลเหล่านั้นจึงกระทำความผิด นอกจากนั้นแล้วข้อมูลต่างๆ เหล่านี้ยังมีความจำเป็นไม่ใช่แค่เพียงก่อนการรับโทษเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงหลังจากที่ผู้กระทำความผิดได้รับโทษแล้วอีกด้วย ซึ่งปัจจัยที่ศาลจะนำมาประกอบในการพิจารณาพิพากษาคดี นอกจากจะได้มาจากการรวบรวมพยานหลักฐาน และข้อมูลในชั้นสอบสวนแล้ว การที่ผู้พิพากษาได้รับข้อมูลจากสื่อต่างๆ ก็ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาความผิดและโทษต่อผู้ถูกกล่าวหา เพราะผู้พิพากษาจะต้องอาศัยข้อมูลต่างๆ มาใช้ประกอบการพิจารณา

การใช้ดุลพินิจในการพิจารณาที่ยุติธรรมและปราศจากอคติ ก็ต่อเมื่อมีข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่กระทำความผิดอย่างถูกต้องและครบถ้วน ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มักจะถูกละเลยหรือมองข้ามจากบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเห็นว่าไม่มีความสำคัญกับคดีที่ผู้ต้องหาว่ากระทำความผิด โดยจะสนใจแต่เพียงว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ และมีพยานหลักฐานพอที่จะลงโทษผู้ต้องหาได้หรือไม่เท่านั้น ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนตามหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ หรือตามสื่อต่างๆ ที่มีการนำผู้ถูกกล่าวหาออกมาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนในลักษณะที่มีการยืนยันว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดจริง ทั้งที่การแถลงข่าวดังกล่าวนั้นเป็นเพียงอยู่ในขั้นตอนในชั้นสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานเท่านั้น โดยที่ยังไม่ได้มีการพิจารณาพิพากษาคดีจากศาลแต่อย่างใด แต่การแถลงข่าวดังกล่าวก็อาจส่งผลให้สาธารณชนทั่วไปเชื่อได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาที่นั้นกระทำความผิดจริง

⁴³ พรธิดา เอี่ยมศิลา. เล่มเดิม. หน้า 66.

และผู้พิพากษาที่มีหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีนั้น เมื่อได้รับการบริโศกข่าวสารจากสื่อต่างๆ ก็อาจมีผลทำให้การพิจารณาของศาลเบี่ยงเบนไปจากที่ควรจะเป็นได้

หลักเกณฑ์สำคัญในการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาที่ยุติธรรมและปราศจากอคติประกอบด้วย

1) ผู้พิพากษาผู้ใช้ดุลพินิจจะต้องวางตนเป็นกลาง และใช้ดุลพินิจโดยปราศจากอคติทั้งปวง กล่าวคือจะต้องไม่ลำเอียงเพราะรัก โกรธ หลง และเกรงกลัวต่ออิทธิพลใดๆ

2) การกำหนดโทษต้องไม่เกินกว่าโทษขั้นสูงที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และถ้ามีโทษขั้นต่ำก็ต้องระวางโทษไม่ต่ำกว่าโทษขั้นต่ำของกฎหมาย

3) ในการลงโทษบุคคลใดจะต้องคำนึงถึงหลักทฤษฎีการลงโทษทั้งสาม คือ ลงโทษเพื่อทดแทน ช่มชู้ หรือปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิด โดยจะต้องกำหนดโทษให้เหมาะสมกับจำเลยแต่ละคน

การมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยหรือผู้กระทำความผิดอย่างครบถ้วน สมบูรณ์ และถูกต้อง จะมีส่วนช่วยในการพิจารณาพิพากษาคดีให้มีประสิทธิภาพได้ ในประเทศไทยนั้นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวจำเลยในเรื่องประวัติภูมิหลัง และความประพฤติอันเป็นอาชญา มักจะถูกเฉลยจากพนักงานสอบสวน ในทางปฏิบัติโดยพนักงานสอบสวนมักจะให้ความสำคัญกับพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งความผิดและการกระทำของจำเลย ว่าได้มีการกระทำความผิดจริงหรือไม่ ทำให้ไม่มีข้อเท็จจริงต่างๆ เกี่ยวกับตัวจำเลยอย่างเพียงพอในชั้นพิจารณาพิพากษาคดีของศาล

ศาลในฐานะผู้ทำหน้าที่กำหนดโทษจำเลย จะกำหนดโทษหรือมาตรการปฏิบัติต่อจำเลยให้มีความเหมาะสมได้ ก็ต่อเมื่อศาลรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับตัวจำเลยอย่างเพียงพอ และข้อมูลนั้นจะต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้องด้วย จึงจะทำให้การกำหนดโทษนั้นสามารถปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและกลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข การที่ศาลรับทราบข้อมูลจากการแถลงข่าวในลักษณะที่ยืนยันความผิดผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งข้อเท็จจริงนั้นเกี่ยวกับตัวจำเลยในการแถลงข่าวนั้น ศาลจะนำมาประกอบการใช้ดุลพินิจในการกำหนดโทษจึงจะมีความเหมาะสมกับความผิดและตัวผู้กระทำความผิด หากเป็นข้อเท็จจริงที่เป็นเพียงข้อสันนิษฐานและยังไม่สามารถพิสูจน์ได้จริงว่าผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิด อาจมีผลกระทบกับการใช้ดุลพินิจที่อาจเกิดอคติและทำให้การพิจารณาเกิดความไม่ยุติธรรม เพราะการลงโทษอย่างเหมาะสมจะสามารถปรับปรุง และแก้ไขจำเลยหรือผู้กระทำความผิดให้กลับตนเป็นพลเมืองดีและกลับคืนสู่สังคมได้ ในขณะเดียวกัน การที่ผู้พิพากษามีอคติต่อตัวจำเลยก็อาจกำหนดโทษที่ไม่เหมาะสมแก่จำเลย และส่งผลให้จำเลยไม่ได้รับความยุติธรรมและมีผลต่อการกลับเข้าสู่สังคมในอนาคตได้เช่นเดียวกัน

2.2.7 สิทธิการกลับเข้าสู่สังคมของผู้กระทำผิด

ความสำเร็จของกระบวนการยุติธรรมไม่ได้ขึ้นอยู่กับได้ตัวผู้กระทำผิดมาดำเนินคดีเท่านั้น แต่ต้องมีระบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องหาที่เหมาะสม นอกจากจะสามารถส่งผลให้ผู้กระทำผิดและสังคมโดยทั่วไปเห็นผู้กระทำผิดถูกลงโทษแล้ว ยังต้องมีประสิทธิภาพในการฟื้นฟูแก้ไขผู้กระทำผิดให้สามารถกลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคมโดยไม่หวนกลับไปกระทำความผิดอีก ซึ่งกระบวนการยุติธรรมของไทยไม่อาจกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในส่วนนี้

การดำเนินคดีอาญาที่ทำให้บุคคลไม่สามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อีกเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง⁴⁴ และเป็นอุปสรรคต่อการป้องกันอาชญากรรมด้วย กล่าวคือ ในปัจจุบันวัตถุประสงค์ของการลงโทษ นอกจากจะเป็นไปเพื่อการแก้แค้นทดแทน ช่มชู้ หรือเพื่อป้องกันสังคมแล้ว และยังเป็นไปเพื่อปรับปรุงแก้ไขผู้กระทำผิดอันเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ที่ได้กระทำความผิดแล้วกลับไปกระทำซ้ำขึ้นอีก ซึ่งการลงโทษเพื่อช่มชู้ก็เป็นการป้องกันอาชญากรรมอย่างหนึ่งเช่นกัน เพราะนอกจากจะทำให้ ผู้ที่ได้กระทำความผิดแล้วเกิดความเข็ดหลาบไม่กล้ากระทำความผิดซ้ำขึ้นอีก ยังเป็นเยี่ยงอย่างให้บุคคลอื่นเกิดความเกรงกลัวไม่กล้ากระทำความผิดขึ้นเช่นกัน อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าการลงโทษเพื่อช่มชู้จะมีประสิทธิผลในการปรามมิให้ผู้ที่ได้กระทำความผิดแล้วกลับไปกระทำความผิดซ้ำได้อีกเสมอไป เพราะการลงโทษเพื่อช่มชู้จะมีประสิทธิผลในการปรามปรามมิให้ผู้ที่ได้กระทำความผิดแล้วกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกได้บ้าง แต่ไม่ได้หาทางที่จะทำให้ผู้กระทำผิดมีความสามารถที่จะกลับตัวได้ เมื่อบุคคลมีความประสงค์จะกลับตัวแต่ไม่มีความสามารถ โอกาสที่เขาจะกระทำความผิดขึ้นอีกย่อมมีเหลืออยู่มาก เพราะอย่างน้อยที่สุดการที่เขาต้องถูกจำคุกและได้เป็นผู้กระทำผิดย่อมทำให้ฐานะและชื่อเสียงของเขาเสื่อมลงไปในสายตาของบุคคลอื่น และอาจทำให้ผู้นั้นเกิดความรู้สึกที่เป็นปฏิกิริยาต่อสังคม เพราะมักคิดว่าตนไม่มีทางกลับตัวเป็นคนดีได้ในสายตาคนอื่น เมื่อเกิดความรู้สึกท้อแท้ใจจึงทำให้ไม่เห็นประโยชน์ของการทำความดี และทำให้มีโอกาสที่จะกลับไปกระทำความผิดอีก⁴⁵

ในการปฏิบัติของพนักงานสอบสวนต่อผู้ที่สงสัยว่าเป็นผู้กระทำผิดย่อมกระทบกระเทือนถึงทัศนคติของประชาชนที่มีต่อผู้นั้นด้วยเช่นกัน เช่น การนำผู้ต้องหามาประจานยอมเป็นการโน้มน้าวให้ประชาชนเชื่อว่าผู้ต้องหานั้นเป็นผู้กระทำผิดจริง และทำให้ประชาชนทั่วไปตั้งข้อรังเกียจ หรือกีดกันบุคคลดังกล่าวอันอาจเป็นเหตุให้ผู้ต้องหานั้นกลับเข้าสู่สังคมตามเดิมได้ยาก เพราะถูกตราหน้าว่ากระทำไปแล้ว แม้ว่าในเวลาต่อมาศาลจะมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไปก็ตาม หรือในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลงโทษผู้นั้น เหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่ตำรวจเคยแถลงข่าวว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำผิด

⁴⁴ คณิศ ฌ นคร ข เล่มเดิม. หน้า 38.

⁴⁵ อุททิศ แสนโกศิก. (2525). กฎหมายอาญาภาค 1. หน้า 33-34.

ยอมเป็นการข่มขู่ความทรงจำของประชาชนที่มีต่อผู้ที่ศาลมีคำพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำความผิด และทำให้โอกาสในการกลับเข้าสู่สังคมมีน้อยลงเช่นกัน

2.3 อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในคดีอาญา

เดิมแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวน มักจะกำหนดให้พนักงานสอบสวนชั้นผู้ใหญ่หรือผู้บังคับบัญชามีดุลพินิจสั่งการ ซึ่งตรงนี้เองทำให้ขาดการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกและการใช้อำนาจของเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ จึงขาดความชัดเจนไม่โปร่งใส

อำนาจกระทำทางอาญา หมายถึง การใช้วิธีการต่างๆ ของเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีหน้าที่ ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ⁴⁶

เจ้าพนักงานสอบสวน หมายถึง เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน⁴⁷

การที่ฝ่ายนิติบัญญัติ จะบัญญัติกฎหมายให้อำนาจแก่เจ้าพนักงาน ให้สามารถกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามนโยบาย หรือเป้าหมายที่รัฐต้องการอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนส่วนรวมนั้น จะต้องเป็นไปเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ดังนั้นเจ้าพนักงานผู้ใช้อำนาจตามกฎหมาย จึงต้องปฏิบัติตามหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด

หลักทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐ ประกอบด้วย

- 1) เจ้าหน้าที่ของรัฐมีอำนาจที่จะกระทำการนั้น
- 2) เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องใช้อำนาจรัฐภายในเขตอำนาจหรือท้องที่ของตน ที่กฎหมายกำหนด

3) รูปแบบการใช้อำนาจจะต้องกำหนดไว้ในกฎหมาย และเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติในทางรูปแบบนั้น

- 4) การใช้อำนาจต้องไปโดยละมุนละม่อมและพอสมควรแก่เหตุ

อาจสรุปได้ว่า การกระทำที่นอกเหนือจากอำนาจที่กฎหมายกำหนดไว้ ถือเป็นการกระทำโดยมิชอบ และเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่มีอำนาจกระทำ

กฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานสอบสวนในการรวบรวมพยานหลักฐาน ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131 และมาตรา 132 ซึ่งในมาตรา 131 บัญญัติว่า

⁴⁶ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. (2551). คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา (พิมพ์ครั้งที่ 6 แก้ไขเพิ่มเติม). หน้า 38.

⁴⁷ ความหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (6).

“ให้พนักงานสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เท่าที่สามารถทำได้ เพื่อประสงค์ที่จะทราบข้อเท็จจริงและพฤติกรรมต่างๆ อันเกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหา เพื่อที่จะได้รู้ตัวผู้กระทำความผิด และพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา” จากบทบัญญัติดังกล่าว หากเป็นกฎหมายที่ให้อำนาจเจ้าพนักงานสอบสวนจริง ถือว่าเจ้าพนักงานสอบสวนมีอำนาจกว้างขวางมาก และเป็นที่น่าสนใจได้ว่า มาตรา 131 เป็นอำนาจเบ็ดเสร็จของเจ้าพนักงานสอบสวน แต่แท้จริงแล้วอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนต้องอยู่ภายใต้กรอบวัตถุประสงค์ของกฎหมายและหลักความพอสมควรแก่เหตุ

2.3.1 การสอบสวน

“การสอบสวน” (Inquiry) นั้น ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่าหมายถึง “ไต่เรื่อง หรือ ไตร่ตรอง เพื่อเอาความจริง”⁴⁸

ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (11) ให้คำนิยามไว้ว่า “การสอบสวน” หมายถึง การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

จากบทนิยามดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการสอบสวนนั้นเป็นการกระทำโดยพนักงานสอบสวนเมื่อมีความผิดเกิดขึ้นแล้ว และการกระทำดังกล่าวก็เพื่อจะรวบรวมพยานหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ ซึ่งวิธีการรวบรวมพยานหลักฐานดังกล่าวสามารถทำได้มากมาย เช่น โดยการสอบปากคำ การตรวจสอบหรือพิสูจน์พยานเอกสารหรือพยานวัตถุ รวมถึงการใช้มาตรการบังคับต่างๆ เช่น หมายเรียก การจับ การค้น การควบคุมตัว ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวก็เพื่อจะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

การสอบสวนตามความหมายดังกล่าว ก็คือการกระทำของพนักงานสอบสวนเกี่ยวกับความผิดอาญาที่กล่าวหากัน ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

- 1) การรวบรวมพยานหลักฐาน ได้แก่ พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ และพยานพฤติการณ์แวดล้อม
- 2) การดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือที่เรียกว่าการใช้มาตรการบังคับต่างๆ ได้แก่ การเรียก การจับ การควบคุม การค้น เป็นต้น

⁴⁸ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535.

การรวบรวมพยานหลักฐานกับการใช้มาตรการบังคับอาจแยกออกจากกันได้ กล่าวคือ แม้การใช้มาตรการบังคับจะมีชอบด้วยกฎหมาย การรวบรวมพยานหลักฐานก็ไม่เสียไป⁴⁹

หลักการกระทำของพนักงานสอบสวนเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาที่มีความมุ่งหมายที่สำคัญ คือ

- 1) เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริง ว่ามีมูลเหตุของการกระทำเป็นเช่นไรและมีการกระทำ ความผิดทางอาญาเกิดขึ้นจริงหรือไม่
- 2) เพื่อพิสูจน์ความผิด เมื่อฟังข้อเท็จจริงว่ามีมูลเหตุของการกระทำเป็นความผิดทางอาญาจริง พนักงานสอบสวนก็ต้องรวบรวมพยานหลักฐานมายืนยันพิสูจน์ความผิดของผู้กระทำ ความผิดให้ได้ มิฉะนั้นถ้าพิสูจน์ไม่ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิดก็ต้องปล่อยตัวไป
- 3) เพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ เมื่อมีพยานหลักฐานยืนยันการกระทำความผิดแล้ว พนักงานสอบสวนก็จัดการให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมา หากหลบหนีไปก็จัดการออกหมายจับ เพื่อให้ได้ตัวมา เพื่อจะได้นำส่งพนักงานอัยการดำเนินการฟ้องร้องต่อศาลต่อไป

การสอบสวน จึงเป็นการกระทำของพนักงานสอบสวน ซึ่งกระทำภายหลังจากที่ได้มีการกระทำผิดเกิดขึ้นแล้ว และมีผู้มาร้องทุกข์ หรือกล่าวโทษ หรือโดยที่พนักงานสอบสวนพบด้วยตนเอง เป็นการกระทำเพื่อรวบรวมพยานหลักฐาน หรือให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานทั้งปวง เช่น บันทึกรายการพยาน รวบรวมเอกสารต่างๆ ส่งลายพิมพ์นิ้วมือ ลายมือการเขียนหนังสือ หรือส่งของกลาง ไปตรวจพิสูจน์ เป็นต้น การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นการสอบสวนทั้งสิ้น

การสอบสวนจะต้องเป็นเรื่องกระทำก่อนคดีมาสู่ศาล และการเรียกตัวจำเลยเพื่อการสอบสวนเอาผิดแก่จำเลยๆ มีสิทธิที่จะไม่ยอมให้การได้⁵⁰ เมื่อพนักงานสอบสวนทำการสอบสวนเสร็จแล้วส่งสำนวนไปให้พนักงานอัยการ ย่อมหมดอำนาจสอบสวน ถ้าพนักงานสอบสวนมีหมายเรียกพยานมาให้การอีก พยานไม่ยอมให้การ ห้ามความผิดไม่ เว้นแต่พนักงานอัยการจะส่งให้สอบสวนเพิ่มเติม⁵¹

⁴⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2699/2519 การจับกุมกับการสอบสวนเป็นการดำเนินการคนละขั้นตอนกัน เมื่อการสอบสวนได้ดำเนินการไปโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว ถึงแม้การจับกุมจะมีชอบด้วยกฎหมายก็เป็นเรื่องที่จะว่ากล่าวกันอีกส่วนหนึ่งต่างหาก หากทำให้กระทบกระเทือนถึงการฟ้องคดีอาญาไม่.

⁵⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 109/2480.

⁵¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 9/2481.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 869/2490⁵² พนักงานสอบสวนเอาคำให้การพยานที่ให้การไว้ก่อนในชั้นกรรมการสอบสวนมาถามพยาน เพื่อให้รับรองและสอบถามเพิ่มเติม แล้วจดบันทึกและอ่านบันทึกให้พยานฟังแล้วลงชื่อดังนี้ ถือว่าได้มีการสอบสวนตามกฎหมายแล้ว

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการดำเนินการสอบสวนนั้นมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อรวบรวมถ้อยคำของพยานทำเป็นบันทึกไว้
- 2) เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันถ้อยคำให้การของผู้ร้องทุกข์ หรือกล่าวโทษ หรือผู้ต้องหา หรือพยานต่างๆ
- 3) เพื่อเป็นหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงในคดีนั้น
- 4) เพื่อเป็นหลักฐานให้ศาลเชื่อถือ และรู้ข้อเท็จจริงในคดีนั้น
- 5) เพื่อรวบรวมเป็นสำนวนสำหรับส่งพนักงานอัยการ เพื่อดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป
- 6) เพื่อพิสูจน์ความผิด และเพื่อเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องร้องลงโทษตามลักษณะความผิดที่ได้กระทำความ

การสอบสวนนั้นเป็นขั้นตอนแรกในการค้นหาความจริง อันเป็นต้นธารแห่งความยุติธรรม ซึ่งอยู่ในขั้นตอนก่อนการพิจารณาคดี เพราะการที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดมารับโทษขึ้นอยู่กับขั้นตอนสอบสวนเป็นหลัก จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการอำนวยความยุติธรรม ซึ่งในการพิสูจน์ความผิดชั้นพิจารณาคดี จำเลยจะผิดหรือบริสุทธิ์ก็อยู่ที่พยานหลักฐานที่พนักงานสอบสวนรวบรวมมา ศาลจะต้องตัดสินใจไปตามพยานหลักฐานที่มีอยู่ ซึ่งมีหลายครั้งที่ผู้ต้องหาหลุดพ้นคดีแล้วกลับไปก่อความเสียหายให้กับสังคมอีก แต่ก็มีหลายคดีที่สามารถนำตัวมารับโทษ และก็มีบางคดีที่ลงโทษผิดตัว ทั้งหมดขึ้นอยู่กับกรรวบรวมพยานหลักฐานของพนักงานสอบสวนทั้งสิ้น และบางครั้งในคดีความผิดมีอัตราโทษขั้นต่ำเกิน 5 ปี แม้จำเลยจะยอมรับสารภาพ แต่พยานหลักฐานของโจทก์ที่พนักงานสอบสวนรวบรวมยังมีข้อสงสัย ศาลต้องยกฟ้อง⁵³ ในทางปฏิบัตินั้นความเข้าใจของพนักงานสอบสวนในการทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีความคลาดเคลื่อน กล่าวคือพนักงานสอบสวนจะทำหน้าที่หาความผิดของผู้ถูกกล่าวหาเป็นหลัก ไม่ใช่ค้นหาความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับคดี แม้กระทั่งระเบียบสำนักงานตำรวจแห่งชาติก็ยังกำหนดให้พนักงานสอบสวนหาแต่พยานหลักฐานที่จะเอาผิดแก่ผู้ต้องหาเท่านั้น⁵⁴

⁵² ศูนย์บริการข้อมูลตุลาการ ระบบสารสนเทศคำพิพากษาศาลฎีกา.

⁵³ ภทรวาทย์ อปสุวรรณ. เล่มเดิม. หน้า 83-84.

⁵⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. เล่มเดิม. หน้า 8.

2.3.2 การแถลงข่าวการจับกุมกับการสอบสวน

การแถลงข่าวการจับกุมต่อสื่อมวลชน เป็นการประชาสัมพันธ์อย่างหนึ่ง ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจทำงาน มีการติดตามผู้กระทำผิดได้ ผู้ที่คิดจะกระทำผิดจะไม่เอาเยี่ยงเอาอย่างหรือไม่กล้าก่ออาชญากรรมในรูปแบบดังกล่าวและขาดกลัว ประชาชนชื่นชอบผลงาน ถือเป็นการสร้างความรู้สึกที่อบอุ่น ปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน

หากมองเฉพาะการนำตัวผู้ถูกกล่าวหาคืออาญาออกมาแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนแล้ว ในทางปฏิบัติของพนักงานสอบสวนจะจัดให้มีการแถลงข่าวภายหลังจากการที่มีการรวบรวมพยานหลักฐานและได้สอบปากคำผู้ถูกกล่าวหาแล้ว เมื่อผู้ถูกกล่าวหาให้การรับสารภาพ และแสดงความยินยอมโดยสมัครใจหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจเห็นว่าคดีดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะก็จะจัดให้มีการแถลงข่าวต่อสื่อมวลชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการนำผู้ถูกกล่าวหาออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนนั้น ไม่ได้อยู่ในขั้นตอนการสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจแต่อย่างใด คงเป็นแต่เพียงการประชาสัมพันธ์เพื่อการแจ้งข่าวคดีอาญาให้ประชาชนได้ทราบถึงพฤติกรรมของผู้กระทำผิดและระมัดระวังมิให้ตกเป็นเหยื่อของผู้กระทำผิดอีกในอนาคต รวมทั้งเพื่อให้ผู้เสียหายคนอื่นที่ได้รับการประทุษร้ายจากผู้ต้องหาคนนั้นแต่ยังหาตัวไม่ได้จะได้ทราบและแจ้งความต่อพนักงานสอบสวนต่อไปเท่านั้น โดยในการแถลงข่าวจะต้องนำบันทึกหรือเอกสารสำนวนการสืบสวนสอบสวนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการแถลงข่าว ซึ่งบันทึกหรือเอกสารสำนวนการสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการนั้น ก็ถือเป็นหลักการว่าสำนวนการสอบสวนนั้นไม่อาจเปิดเผยให้บุคคลใดทราบได้ และให้รักษาไว้เป็นความลับ โดยให้ยึดถือปฏิบัติตามนัยระเบียบว่าด้วยการรักษาความลับของทางราชการอย่างเคร่งครัด ดังปรากฏในหนังสือคำสั่งของกระทรวงมหาดไทยที่ 37/2502 เรื่องการรักษาความลับเกี่ยวกับสำนวนการสอบสวน ดังนั้น จึงยึดถือเป็นหลักการมาตลอดว่าสำนวนการสอบสวนจักต้องรักษาไว้เป็นความลับ จะเปิดเผยไม่ได้⁵⁵ ดังนั้น การที่เจ้าหน้าที่รัฐนำเอกสารหลักฐานดังกล่าวออกมาเปิดเผยประกอบกับการแถลงข่าว ย่อมเห็นได้ชัดแจ้งว่ากระทำการขัดต่อหลักกฎหมาย รวมทั้งยังขัดต่อหลักการสันนิษฐานว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดอีกด้วย

เมื่อพิจารณาถึงผลทางกฎหมายในการรับฟังเป็นพยานหลักฐานแล้ว จะเห็นได้ว่าถ้อยคำหรือคำรับสารภาพของจำเลยในชั้นสอบสวนก็เป็นเพียงพยานหลักฐานของโจทก์อย่างหนึ่งที่โจทก์จะนำสืบสนับสนุนฟ้องเท่านั้น ดังนั้นลำพังแค่คำรับสารภาพของจำเลยในชั้นสอบสวนเพียง

⁵⁵ วรวิทย์ ฤทธิพิศ ก (2538, กรกฎาคม-กันยายน). “การเปิดเผยข้อเท็จจริงในคดีอาญาในประเทศไทย.”

อย่างเดียวกันนั้น จึงไม่อาจยกขึ้นมายันลงโทษจำเลยได้⁵⁶ การที่ผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพในชั้นสอบสวน และถูกนำตัวไปแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนนั้น ยังคงไม่มีคำพิพากษากฎหมายหรือหลักกฎหมายใดๆ มารับรองว่าการกระทำความผิดเป็นส่วนหนึ่งของคำรับสารภาพในชั้นสอบสวน และเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาได้ให้การรับสารภาพโดยสมัครใจและน่าเชื่อว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดจริงดังที่ได้มีการแถลงข่าวนั้น เนื่องจากการรับสารภาพของผู้ถูกกล่าวหาและการให้ความยินยอมในการนำตัวไปแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนนั้นในทางปฏิบัติอาจไม่ได้มาจากการสมัครใจ รวมถึง บางกรณีกำหนดให้เป็นดุลพินิจของผู้ปฏิบัติงาน แต่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบได้ใช้ดุลพินิจไปในทางที่ตอบสนองสิทธิที่จะรับรู้ข่าวสารของประชาชนมากเกินไป แม้ว่าผู้ถูกกล่าวหาจะให้การรับสารภาพแต่ไม่ให้ความยินยอมในการให้มีการนำตัวไปแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนก็ตาม เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบก็จะจัดให้มีการนำผู้ถูกกล่าวหาออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนอยู่ดี รวมทั้งตามกฎหมายก็ไม่ถือได้ว่าการที่ผู้ถูกกล่าวหาได้รับสารภาพในชั้นสอบสวนและถูกนำตัวไปแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนโดยสมัครใจเป็นพยานหลักฐานเพื่อใช้รับฟังในการลงโทษจำเลยในชั้นศาลได้ ซึ่งแม้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134 จะบัญญัติให้ถ้อยคำของจำเลยหรือผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนอาจใช้เป็นพยานหลักฐานยันจำเลยในชั้นพิจารณาได้ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเพียงพยานหลักฐานของโจทก์อย่างหนึ่งที่จะนำสืบสนับสนุนฟ้องเท่านั้น⁵⁷

หากพิจารณาเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการรับรู้ข้อมูลของสาธารณชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 56 ระบุว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิได้รับทราบข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูลนั้นจะกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความปลอดภัยของประชาชน หรือส่วนได้เสียอันพึงได้รับความคุ้มครองของบุคคลอื่น ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” จะเห็นได้ว่าตามกฎหมายประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร เจ้าหน้าที่ของรัฐก็มีหน้าที่ที่จะต้องประชาสัมพันธ์หรือเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่างๆ ให้ประชาชนได้รับรู้ เพื่อให้ประชาชนทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นภัยแก่สังคม รวมทั้งเพื่อป้องกันอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในสังคม การประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารคดีอาญาจึงนับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ แต่การให้ข่าวรวมตลอดถึงการโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมต่างๆ ได้กระทำกำลังทำหรือกำลังจะกระทำนั้น หากใช้การประชาสัมพันธ์ (Public relation) ไม่ หากแต่โน้มเอียงไปในทางการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) โดยโฆษณาว่าองค์กรของตนมีความเก่งกาจในการปราบปรามอาชญากรรม องค์กรในกระบวนการยุติธรรมแทบ

⁵⁶ คำพิพากษากฎีกาที่ 7412/2544.

⁵⁷ คำพิพากษากฎีกาที่ 325/2546.

ทุกองค์กรจึงได้ตั้ง “โฆษก” ประจำองค์กรเพื่อการดังกล่าว⁵⁸ จึงเห็นได้ว่าในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ของรัฐตอบสนองสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารมากจนเกินขอบเขตที่เหมาะสม เป็นเหตุให้การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารนั้นไปกระทบสิทธิของผู้ที่เกี่ยวข้องในคดีอาญา

สรุป การนำผู้ถูกกล่าวหาคดีอาญาออกแถลงข่าวต่อสื่อมวลชนของเจ้าหน้าที่รัฐในกระบวนการยุติธรรม มีผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ในส่วนของผลเชิงบวกย่อมเป็นการตอบสนองสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชน และอาจทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง ในภารกิจของกระบวนการยุติธรรม สำหรับผลในเชิงลบอาจมีผลกระทบกับบุคคลหลายฝ่ายนับแต่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกเสนออภัยและเสนอข่าวโดยสื่อมวลชนสาขาต่างๆ เสมือนเป็นผู้กระทำผิดต่างๆ ที่โดยหลักกฎหมายทั่วไปต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเขาผิดจริง การเสนอข่าวในลักษณะดังกล่าวได้สร้างผลเสียเสมือนคำพิพากษาของสังคมที่มีต่อผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลย โดยเขาเหล่านั้นไม่มีโอกาสได้ต่อสู้อย่างเป็นธรรม

⁵⁸ คณิต ณ นคร. (2553, มิถุนายน). “การอ่านคำพิพากษาคดียืดทรัพย์.” มติชนสุดสัปดาห์. หน้า 29.